

О. В. Толкаченко

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін

**ЕКОСИСТЕМНИЙ ПІДХІД У МОРСЬКОМУ
ЗАКОНОДАВСТВІ ЄС**

Актуальність дослідження законодавства Європейського Союзу щодо використання та охорони морських ресурсів і морського середовища обумовлена, перш за все, спрямованістю на стратегічний розвиток України в умовах євроінтеграції та глобалізації, на вдосконалення національної політики, а та-

кож правовим статусом України як Чорноморської держави і держави, більша частина річкових басейнів якої є транскордонною.

Морське середовище з його ресурсами є на сьогоднішній день досить уразливим природним об'єктом. Під тиском цілого ряду факторів, таких як використання морського середовища для судноплавства, рибальства, туризму та інших, відбувається зниження стійкості морської екологічної системи. У цьому контексті не можна не згадати про те, що на стан морського середовища також впливає зміна клімату, яка зменшує здатність морського середовища протистояти різним техногенним впливам, тобто є ще одним фактором зниження стійкості екосистеми. Разом з тим нові технології і зростання наукових знань відкривають нові можливості для використання морської екосистеми. Йдеться, наприклад, про використання морських генетичних ресурсів або про використання хвильової енергії і таке інше.

Аналізуючи зміст природоохоронного морського законодавства ЄС, слід зазначити, що його загальна мета полягає у сприянні сталому використанню морів і збереженню морських екосистем. Наприклад, Зелена книга з реформ загальної політики в галузі рибальства [1] визначає, що рибальство повинно здійснюватися при використанні правильних інструментів для підтримки екосистемного підходу [2, п. 6]. А Морська директива, яка є екологічною складовою комплексної морської політики, вимагає застосування екосистемного підходу до управління діяльністю людини, з охопленням усіх секторів, що впливають на морське середовище. Застосування екосистемного підходу вважається однією з найбільш важливих вимог в галузі забезпечення сталого використання компонентів навколишнього середовища, зміст якого було визначено в Конвенції ООН про біологічне різноманіття від 29 грудня 1993 року.

Екосистемний підхід застосовується для оцінки і управління цими системами з використанням стратегій для з'єднання науково обґрунтованих оцінок станів екосистем, що змінюються, з соціально-економічними вигодами (товарами і послугами), які очікуються від досягнення довгострокової стійкості їх ресурсів. Для управління техногенним навантаженням на морське середовище законодавчі акти передбачають необхідність оцінки стану системи. Концепція визначення здоров'я системи повин-

на враховувати структуру, функції і процеси морських екосистем, об'єднуючи природні фізичні, хімічні, фізико-географічні, географічні та кліматичні чинники, а потім інтегрувати їх з будь-якою людською діяльністю і впливами на передбаченій території [3, р. 2187].

Такий підхід частково використовується в Рамковій водній директиві, де кілька біологічних елементів і підтримуючих фізико-хімічних показників, поряд з концентрацією забруднюючих речовин, обрані для оцінки стану екосистеми. До цих структурних компонентів можуть бути додані інші атрибути екосистеми, такі як динаміка харчового ланцюга, видове різноманіття і розподіл життєвих історій. Вони не є прямими біологічними властивостями, а скоріше функціями всієї екосистеми. Ці атрибути екосистеми мають важливе значення, так як вони надають інформацію про функціонування та стан екосистеми, а також розглядаються як потенційно корисні показники стану навколишнього середовища. Вони призначені для сприяння оцінці доброго екологічного стану на рівні екосистем. Це означає, що крок уперед від оцінки на (структурному) рівні спільноти до оцінки на (функціональному) рівні екосистеми подібний стрибку від індивідуального рівня видів на рівень суспільства, так як екосистема означає щось більше, ніж проста сума фізичних, хімічних і біологічних елементів.

Базовий підхід на основі екосистемного підходу викладено більш детально в Морській директиві, ніж в Рамковій водній директиві, шляхом визначення різних фізичних, хімічних і біологічних критеріїв (всіх екосистемних компонентів, функціональних ознак) для кожної характеристики. Все це являє собою складну задачу в оцінці екологічної цілісності на рівні екосистем, використовуючи всю наявну інформацію, і в тому числі, настільки багато елементів, індикаторів і параметрів, наскільки це припустимо. Вибір критеріїв для кожної характеристики, яка повинна бути застосована в кожному регіоні чи субрегіоні, як і раніше є серйозною проблемою для реалізації Морської директиви кожною державою-членом [3, р. 2188].

Рамкова водна директива є інтегрованим політичним інструментом, спрямованим на досягнення доброго екологічного та хімічного стану річок, їх басейнів і гирл (так званих «перехідних вод»), які складаються з вузької смуги прибережних

вод, які тягнуться на 1 або 3 милі (в залежності від країни), що обчислюються від лінії припливу [4, р. 187]. Метою цієї директиви є забезпечення хорошого стану поверхневих і ґрунтових вод ЄС, що зробило б внесок у створення «доброї екологічної ситуації». Заходи, що вживаються, повинні призводити до скорочення забруднення морського середовища з наземних джерел і захисту екосистеми в прибережних і перехідних водах, які є життєво важливими нерестилищами для багатьох видів морських риб.

Аналізуючи зміст і ефективність застосування Морської директиви і Рамкової водної директиви, група європейських дослідників звернула увагу на важливість моніторингу в цьому випадку: «Можна зробити висновок, що обидві директиви, які діють у великих масштабах, вимагають оцінки ряду показників, за регулярним графіком часу і з достатньою кількістю примірників / аналітичних зусиль, щоб дозволити оцінкам бути зробленими на певних рівнях впевненості в даних. Для того щоб успішно виконати ці вимоги, національні та / або регіональні програми моніторингу необхідно адаптувати до економічно ефективних стратегій моніторингу, які інтегрують моніторинг якості води, біологічний моніторинг і допоміжні змінні (наприклад, гідродинаміку, фізичні параметри). Крім того, місця моніторингу в рамках системи повинні бути гнучкими і щільність вибірки повинна бути придатною для неоднорідності системи. Таким чином, необхідним є перехід від «станція орієнтований моніторинг» в напрямку «басейн або системно-орієнтований моніторинг», іноді в поєднанні зі специфічними дослідженнями причинно-наслідкового зв'язку. Крім того, національні та міжнародні програми моніторингу повинні бути добре фінансованими і послідовними» [3, р. 2194].

Одним із прикладів міжнародної програми моніторингу та адаптації українського законодавства до законодавства ЄС через впровадження положень Рамкової водної директиви є розробка Плану управління басейном р. Тиса на підтримку стало-го розвитку басейну між країнами ЄС (Румунія, Словаччина, Угорщина) та їхніми сусідами (Україна, Сербія).

Виходячи з вищевикладеного, можна зробити висновок, що одним з підходів, на якому базується морська політика ЄС, є екосистемний підхід, який представляє найбільш точні дані

про стан екосистеми, робить внесок у створення «хорошої екологічної ситуації», що дозволить зменшити негативне техногенне навантаження на морську екосистему.

Література

1. The Green Paper on the Reform of the Common Fisheries Policy [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2009:0163:FIN:EN:PDF>. — Назва з екрана.
2. Решение Комиссии относительно критериев и методологических стандартов по хорошему экологическому статусу морских вод от 1 сентября 2010 г. (Commission Decision of 1 September 2010 on Criteria and Methodological Standards on Good Environmental Status of Marine Waters) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32010D0477\(01\)&from=EN](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32010D0477(01)&from=EN). — Назва з екрана.
3. Gert Van Hoey. The Use of Benthic Indicators in Europe: From the Water Framework Directive to the Marine Strategy Framework Directive [Текст] / Gert Van Hoey, Angel Borja, Silvana Birchenough, Lene Buhl-Mortensen, Steven Degraer, Dirk Fleischer, Francis Kerckhof, Paolo Magni, Icigo Muxika, Henning Reiss, Alexander Schröder, Michael L. Zettler // Marine Pollution Bulletin 60. — 2010. — P. 2187–2196.
4. Laurence D. Mee. How good is good? Human Values and Europe's Proposed Marine Strategy Directive [Текст] / Laurence D. Mee, Rebecca L. Jefferson, Dan d'A. Laffoley, Michael Elliott // Marine Pollution Bulletin 56. — 2008. — P. 187–204.